

Kasvatus ja koulutus Suomessa keskiajalta 2000-luvulle

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran suursarja kasvatuksen ja koulutuksen historiasta valmistui kahdeksan vuoden työn tuloksena.

Huoneentaulun maailma. Kasvatus ja koulutus Suomessa keskiajalta 1860-luvulle.

Toimittaneet Jussi Hanska ja Kirsi Vainio-Korhonen. SKS: Helsinki. 407 s.

Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle.

Toimittaneet Anja Heikkinen ja Pirkko Leino-Kaukiainen. SKS: Helsinki. 530 s.

Tiedon ja osaamisen Suomi. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle.

Toimittaneet Pauli Kettunen ja Hannu Simola. SKS: Helsinki. 555 s.

ONNEKSI ON Suomalaisen Kirjallisuuden Seura! Kuka muu kustantaisi 1 500-sivuisen historiikin Kasvatus ja koulutus Suomessa keskiajalta 2000-luvulle?

Kulttuuritekoa ovat tukeneet Opetusministeriö, Alfred Korde-linin säätiö, Suomen Kulttuurirahasto ja Tieteellisten Seurain valtuuskunta. SKS on Suomen vanhin yhtäjaksoisesti toiminut kustantaja. Sen ensimmäinen julkaisu ilmestyi vuonna 1834 ja *Kalevala* vuonna 1835. Vuonna 1870 SKS julkaisi ensimmäisen suomenkielisen romaanin, Aleksis Kiven *Seitsemän veljestä*.

Nyt käsillä olevan kolmiosaisen sarjan kirjoittajiksi on saatu näyttävä joukko maan eturivin tutkijoita, joista monet ovat tuttuja aikuiskasvatuksenkin kentällä: esimerkiksi Ari Antikainen, Anja Heikkinen, Annukka Jauhiainen, Arto Jauhiainen, Mervi Kaarninen, Pauli Kettunen, Joel Kivirauma, Leena Koski, Arto Nevala, Marjatta Rahikainen, Risto Rinne, Hannu Simola, Jukka Tuomisto.

TOIMIJOIDEN JA TOIMINNAN HISTORIAA

Kuten kaikkialla maailmassa suomalaisen koulutuksen historia on

samalla tasa-arvoistumisen historiaa. Pitkällä aikavälillä koulutus on muuttunut yhteiskunnan yläkerroksille kuuluvasta etuoikeudesta koko väestön velvollisuudeksi. Koulutus on nostanut väestön sivistyksen ja tiedon tasoa ja edesauttanut sosiaalista liikkuvuutta. Suomalaiset peruskoululaiset osaavat lukea ja laskea paremmin kuin ikätoverinsa muualla. Suomalainen koulutus on hiljattain valjastettu osaksi maabrandiä. Paitsi tasa-arvoistumiskehityksestä historiikki kertoo myös yhteiskunnallisen hallinnan muutoksesta ja vallankäytöstä: hajal-

laan asustavan väestön muokkaamisesta esimerkiksi nationalismin ja palkkatyöjärjestelmän rattaiksi.

Kirjasarjan toimituskunnan puheenjohtaja Pauli Kettusen esipuheen (I osa, s. 10) mukaan ”läpäisevänä periaatteena on tarkastella Suomen historiaan kasvatuksen ja koulutuksen näkökulmasta sen sijaan, että kasvatusta ja koulutusta käsiteltäisiin erillisenä saarekkeena ja juonteena.” Muutosta jäsennetään kirjassa kasvatuksen kentän ja sen toimijoiden muotoutumisen historiana. Näin kirja pureutuu toimijoiden kamppailuihin kasvatuksen ja koulutuksen kentillä: kenellä on valta määritellä koulutuksen agenda ja tavoitteita, ja mitä kamppailujen kautta lopulta syntyy? Järjestelmien ja muutosten historiaa kirjoitetaan toimijoiden kautta, eri suuntiin vetävien toimintojen tuloksena.

Nykyään tuntemamme koulutusjärjestelmän kehitys ei ole ollut suoraviivaista edistyksen voittokulkua. Kansa ei kilvan rynnännyt opintielle kansakouluun ja oppikoulun kautta yliopistoihin. Eikä sitä sinne kutsuttu. Vallitsevasta järjestelmästä ja opinväylistä eniten hyötyneet tietenkin vastustivat muutosta. Maailmanmaailmaseen noussut suomalainen peruskoulu ei ole ”järkipärisen

kansallisen” suunnittelun ja yhteisymmärryksen tulos, vaan yhteiskuntaluokkien välisten kamppailujen, poliittisten vääntöjen ja kompromissien kautta muotoutuva (ja sellaisena kaiken aikaa muutosaltis) instituutio.

Vielä 1960-luvulla oikeistopuolueet eduskunnassa vastustivat kaikille yhteistä peruskoulua. Ne halusivat pitäytyä rinnakkaiskoulujärjestelmässä, jossa keskiluokan perheiden jälkipolvi eteni oppikoulusta lukioon ja sieltä virkauralle ja toimihenkilöiksi. Työväenluokan nuoret suuntasivat kansalaiskoulun tai ammatikoulun kautta työläisammatteihin. Nyt peruskoulu kelpaa oikeistovaikuttajillekin maabrändin yhdeksi ydinkärjeksi kilpailussa suomalaisten vientituotteiden näkyyden lisäämiseksi ja markkinaosuuksien kasvattamiseksi.

Teossarja koostuu eri tutkijoiden kirjoittamista artikkeleista. Kirjat ovat kuvitettuja ja artikkeleiden kylkeen on upotettu lyhyitä ja vähän perusteellisempiäkin tietolaatikoita, joista monet ovat todella kiinnostavia ekskursioita esimerkiksi sellaisiin erityisalueisiin, kuten aatelinuorukaisen kasvatukseen 1500-luvulla, saamelaisen koulutukseen 1600-luvulta alkaen (valistusta ’villi-ihmisille’),

maanmittareiden koulutukseen 1600–1800-luvuilla, teollisuuden ammattikouluihin 1900-luvun alusta alkaen, Teiniliiton nousuun ja tuhoon, Demokraattisten koulutyöntekijöiden ja Vapaan koulutuksen tukisäätiön organisoitumiseen ja poliittisiinittelöihin 1970- ja 1980-luvulla.

KOULUTUKSEN ALKUJUURET

Vaikkei keskiajalla suurin osa väestöstä käynyt koulua, senkin oli jotenkin saatava ne tiedot ja taidot, joita yhteisöjen hyödyllisen jäsenen ja valtakunnan alamaisen asema edellytti. Turun hiippakunnan alueella 1300-luvulla asemansa vakiinnuttanut katolinen kirkko odotti keskiajan nuorilta kristinuskon alkeiden omaksuamista. Lähiyhteisö taas edellytti, että lasten oli opittava asemaansa kuuluvia taitoja sekä sisäistettävä oma roolinsa tuon ajan yhteiskunnassa. Pienen lapsen opettaminen keskittyi tapakasvatukseen ja kristinuskon perusteisiin. Ajan teoreettisessa ja moraalifilosofisessa ajattelussa tärkeimmät ikävuo- den ajoittuivat ikävuosien kolme ja seitsemän välille. Tyypillistä varhaista yhteiskunnan normeihin sosiaalistumista oli se kun äiti opetti lapselle ulkoa tärkeimmät rukoukset. Kasvavan ihmisen tär-

kein oppimisympäristö oli koti, ja kodit erosivat toisistaan todella paljon.

Lasten kasvuympäristö vaihteli yhteiskunnallisen aseman mukaan. Aristokraattiperheissä äiti ei välttämättä ehtinyt omistaa lapsilleen paljoakaan aikaa. Lapsista huolehtivat palkatut imettäjät, lapsenpiiat ja muut hoitajat. Rahvaan perheissä lapset auttelivat vanhempiaan yksinkertaisissa askareissa huolehtien myös nuoremmissa sisaruksistaan. Vanhemmat saattoivat ottaa lapsensa työpäiväksi mukaan esimerkiksi pellonpientareelle, missä nämä joutuivat jo varhain kosketuksiin niiden työtehtävien ja työkalujen kanssa, joista heidän elantonsa myöhemmin aikuisena tuli. Vaikkei ihmisillä ollut koulutus pohjaa, heistä tuli kuitenkin taitavia niissä tehtävissä, joissa he toimivat elannon eteen.

Keskiajalla ja 1500-luvulla nuoret oppivat aikuiselämässä tarvittavia tietoja ja taitoja ”olemalla palveluksessa” esimerkiksi piikoina ja renkeinä. Palveluksessa oleminen oli luonteva osa ihmisen elinkaarta nuorena. Piian ja rengin tuli totella vanhempiaan ja ylempään sekä oppia näiden opastuksella asemansa mukaisia tehtäviä. Ihmiskohtalot toki erosivat sen

mukaan, palveliko piikanen tai pikkurenki pienellä maatilalla opetellen karjanhoitoa ja maatöitä vai kuluivatko hänen päivänsä käsityöläisverstaassa autellen tai hovi-elämän taitoja ja tapoja opetellen. Sarjan ensimmäisessä osassa käsitelläänkin kasvatusta, koulutusta ja sosialisatiota säädyn mukaisesti, erityistarkastelussa papisto, virkamiehistö, aateli, kauppiat ja käsityöläiset. Välillä tietolaatikossa hypätään Ateenaan ja Roomaan osuvaan ekskursioon antiikin kasvatukseen.

Kun katolinen kirkko edellytti väestön oppivan kristinuskon perusteet, mutta suurin osa ihmisistä oli lukutaidottomia, tärkein opetusmenetelmä olivat saarnat. Saarnan tehtävä keskiaikaisessa messussa oli päivän evankeliumi- ja epistolatekstin selittäminen kirkkokansalle. Aiemmin ajateltiin virheellisesti, että se tapahtui latinaksi. Latinankielisiä saarnoja on säilynyt enemmän kuin kansankielisiä, mutta se ei todista, että kirkkoissa saarnattiin kuuroille korville kielellä, jota kirkkokansa ei ymmärtänyt.

Jo 1600-luvulla vallanpitäjät olivat sitä mieltä, että turha koulutus rasitti valtakunnan taloutta, mutta varsinaisesti asiasta alettiin taittaa peistä hyödyn aikakaudel-

la. Kuvaus koulutettavuudesta 1700-luvulla käydystä keskustelusta on mielenkiintoista luettavaa. Hyötyajattelu näkyi muun muassa siinä, että heikkolahjaisien kouluttaminen vain hukkautti resursseja. Valtiopäivämiehet vastustivat 1720- ja 1730-luvuilla liiallista koulutusta sillä, että se veisi väkeä tuottavasta työstä. Sotilaiden, torppareiden ja talonpoikien lahjattomien ’ylijäämäpoikien’ kouluttaminen nähtiin jopa vaaralliseksi. Oppia saatuaan he vieraantuivat työnteosta, ajautuivat hyödyttömiin puuhiini tai lähtivät muihin maihin onneaan etsimään. Huolena oli myös koulunkäynnin keskeyttäminen: erityisesti köyhistä oloista kouluun tulleet jättivät koulun kesken muita todennäköisemmin. Puheenvuorot ylikoulutuksesta ja yliopistokoulutuksen laiskistuttavista vaikutuksista eivät ole aivan harvinaisia nykyisinkään.

Merkantilismin vastustaja ja taloudellisen liberalismien kannattaja Anders Chydenius nousi 1700-luvun jälkipuoliskolla esiin koulutusoptimistisin ja yksilön yritteliäisyyttä korostavin ajatuksin: kenenkään ei pitäisi saada etua tai kärsiä haittaa sosiaalisen asemansa vuoksi, vaan kaikilla pitäisi olla yhtäläiset oikeudet yrittää

menestyä omien voimiensa ja lahjakkuutensa mukaisesti. Nyt alettiin yleisemminkin vaatia koulutuksen ulottamista myös rahvaan keskuuteen. 1700-luvun lopulla ja 1800-luvun alussa kehkeytyi useita julkisia ja yksityisiä koulutushankkeita kirkon monopolisoiman kansanopetuksen rinnalle. 1700-luvun lopulla tavoitteeksi asetettiin paitsi hyödyllinen myös hyvä, sivistynyt kansalainen.

SÄÄDYN MUKAAN, JA HYÖDYN

1600-luvulta 1800-luvun puoliväliin ulottuvalla ajanjaksolla koulutuksen pysyvä elementti oli säädynmukaisuus. Kolmesta säädystä rakentuvassa yhteiskunnassa ”hengellinen sääty hoiti ihmistä saarnan, sakramentin ja ripin avulla. Esivallan sääty valvoi kuria ja järjestystä, mutta huolehti myös ”kirkon tilasta” ja edisti Jumalan sanan levittämistä. Taloussääty huolehti fyysisen hyvinvoinnin luomisesta. Opin kannattajat näkivät kolmissäätöopissa siemenen, jonka avulla valtio ja kirkko kasvaisivat poliittisesti ja uskonnollisesti yhtenäiseksi kokonaisuudeksi.” (I osa, s. 179.) Jokainen sääty oli kokonaisuudessa tarpeellinen täyttämässä sitä tehtävää, jonka Jumala oli sille määrännyt. Se oli vastaansanomaton totuus, joka asetti yksilölle

rajat siitä, mitä oli mahdollista ajatella ja millaisena maailma oli mahdollista nähdä.

Aatelin tehtävä oli puolustaa yhteiskuntajärjestystä. Talonpoikien ja porvareiden oli taloussäätyinä tuotettava leipä ja aineellinen hyvinvointi. Papit huolehtivat yhteisön ja ihmisten moraalisesta ja uskonnollisesta kasvatuksesta. Kirkon kannan mukaan vain viimeinen tehtävä edellytti opillista koulutusta. Kirkko halusi monopolisoida opillisen sivistyksen pappissäädyn etuoikeudeksi. Koulut olivat pappissäädyn kontrollissa, ja oppisisällöt olivat suurelta osin pappissäädyn laatimia. Piispat ja tuomiokapitulit valvoivat koulujen toimintaa. Säädyn kontrolli oli niin vahva, että ’pappi’ ja ’oppinut’ yhtäällä ja ’maallikko’ ja ’oppimaton’ toisaalla tulivat lähes synonyymeiksi. Koulu- ja yliopisto-opetus rajattiin vuoden 1693 koulujärjestyksessä papeiksi ja opettajiksi aikoville.

Sääty-yhteiskunnassa joka säädyllä oli oma koulutiensä ja väylien erillisyyttä vahvisti myös käytetyn kielen eriytyminen. 1600- ja 1700-luvulla porvaristo kulki pedagogioista triviaalikoulun apologistanluokalle. Talonpojille riitti lukkarinkoulu. Pappiskoulutukseen ja oppisäädylle kuului latinan

hallinta. Aatelin kieli oli ranska ja porvariston saksa. Rahvas puhui suomea. Säätyläisten lapset nousivat 1800-luvun puoliväliin saakka lähes säännönmukaisesti koulujärjestelmän portaikkoon säätyinsä edellyttämälle paikalle yhteiskunnassa. Säätyläispojista tuli pappeja, upseereita, opettajia. Tytöt sivistivät itseään tyttökouluissa avioliittoa ja perhettä varten, joidenkin heistä päätyessä myös opettajiksi.

1800-luvun alkupuolella yleisempää hyväksyntää saaneilla kansanopetuksen laajentamistavoitteilla ei tähdätty laajenevien väylien luomiseen korkeimpaan opetukseen. Tavoite oli yksinkertaisesti tehdä rahvaan lapsista hyödyllisempiä aikuisia. Kansanopetuksen tavoitteena ei ollut tarjota sosiaalisen nousun mahdollisuutta.

KANSANSIVISTYSTYÖ

1800-LUVULTA 2010-LUVULLE

Nykyään vapaana sivistystyönä tunnettu toiminta saa sarjassa oman laajan käsittelyn. Suomalaisen sivistystyön alkuhistoriaan päästään perehtymään sarjan kakkososassa Leena Kosken ansiokkaan ja eläväisen artikkelin avulla. Siinä ajan henkeä kuvaavat sitaatit elävöittävät etemme tarinan yk-

silöiden ja yhteiskuntaluokkien moraalisen sääntelyn muutoksesta 1800-luvulta 1960-luvulle saakka. Uudenlainen moraalisen sääntelyn sisältö kansan sivistämisenä ja valistamisena tuli ajankohtaiseksi niin Suomessa kuin muuallakin Euroopassa 1800-luvun kuluessa. Kansansivistystyö rakentui ajankohdan hengen mukaisesti kansallisromanttisiin ajatuksiin etnisesti yhtenäisestä kansasta ja sen suuresta tehtävästä. Kansa ja sen historia täydellistyivät kansallisvaltiossa. Todisteeksi kansakunnalle mytologisoitiin historia, joka kertoi sen uljaasta menneisyydestä ja aivan erityisesti, joskus jopa jumalaisesta, alkuperästä. Suomen kansan uljaasta menneisyydestä pantiin todistamaan Kalevala.

Kun 2000-luvulla haikaillaan vapaan sivistystyön ”alkuperäisen” luonteen tai ”kriittisten” ja ehkä ”radikaalienkin” lähtökohtien perään, on hyvä perehtyä sivistystyön dokumentoituun historiaan 1800-luvulla. Rahvas, eli torpparit, piit, rengit, muonamiehet, mäkitupalaiset, loiset ja palvelusväki, oli 1800- ja 1900-luvun vaihteessa kansasta ja sivistyksestä käydyssä keskustelussa marginaalissa. Sillä ei ajateltu olevan olennaista roolia kan-

sakunnan rakentamisessa. Ajan politisoitunut ihmiskuva perustui moraaliseen kahtiajakoon, jossa yhtäällä oli aikaansaava ja terve talonpoikaisto ja toisaalla tyhmä ja raakalaismainen rahvas. Kansansivistyksen ytimessä oli talonpoikaisto. Sivistystyö sai alkunsa kansallisen herätyksen saaneiden ylioppilaiden ja sivistyneistön johdolla. Luotiin ihannekuva jalosta, ahkerasti uurastavasta, vaatimattomasta ja Jumalaa pelkäävästä talonpoikaisväestöstä. Sivistys ja siveellisyys rakentuivat kansakunnan ja Jumalan varaan.

Rahvas nähtiin turmeltumattomina luonnonlapsina. Kansa oli tavallaan vilpitiön – mutta tyhmä. Toisaalta kansanihmiset nähtiin lialta haisevina, viinanhimoisina ja estottoman riettaina. Se eli köyhyydessä syöpäläisten keskellä vailla tavoitetta paremmasta elämästä. Rahvaasta alkoi 1800-luvun loppupuolella eriytyä kaupunkeihin ja taajamiin syntynyt teollisuustyöväestö. Euroopassa 1800-luvun mittaan esiintyneisiin poliittisiin kuohuntoihin ja kapinointiin viitaten myös Venäjällä ja Suomen suurruhtinaskunnassa työväestö alettiin nähdä uhkana paitsi kansakunnan henkiselle ja aineelliselle kehitykselle myös poliittiselle vakaudelle. Luterilai-

nen kristinoppi ei enää riittänyt työväestön arvoperustaksi, vaan vaadittiin uusia moraalisen sääntelyn mekanismeja. Sivistystyöntekijät näkivät työväestön elintavat ja henkisen tilan karkeana, moraalisesti häilyvänä vailla pyrkimystä henkiseen jalostumiseen. Sivistystyön tehtäväksi tuli estää rahvaan radikalisoituminen. Koski kiteyttää kansansivistyksen rajalinjan seuraavasti: ”Kun talonpoikaisto ja talonpoikaisnuoriso tuli sivistää ’kansanhengen’ vuoksi, työväestö tuli sivistää yhteiskuntarauhan takaamiseksi.” (II osa, s, 169–170.)

Kakkososassa Kirsi Ahonen kirjoittaa aikuiskasvatuksen historiaa instituutioiden (niin ammatillisen aikuiskoulutuksen kuin vapaansivistystyön oppilaitosten) muotoutumisen kautta. Tyypillistä aikuisopetuksen alkuunpanolle oli kohderyhmien, tarkoitusten ja aloitteentekijöiden moninaisuus. Keskeisessä asemassa vapaan sivistystyön muotoutumisessa oli nationalistinen sivistyneistö. Toiminta kytkettiin jo varsin varhaisesta lähtien valtioon ja kuntiin. Kari Kantasalmi puolestaan kirjoittaa luvun ”itsetietoisesta ja omaehtoisesta työväensivistyksestä”, joka organisoitui aatteellispoliittisten järjestöjen kautta. Kirsi Salmi-Nikander valottaa aikuis-

ten itseopiskelua 1800-luvulta alkaen. Kaikkialla historia tuntee koko joukon itseoppineita, jotka ovat ”lukeneet itsensä ulos köyhyydestä”.

Sisällissota 1918 järkytti kansansivistäjien sivistysuskoa. Rahvas osoittautui epäisänmaalliseksi raakalaisjoukoksi ja tehty sivistystyö riittämättömäksi tai jopa vääränlaiseksi. Oli entistä pontevammin vahvistettava kotien ja koulujen kristillis-siveellistä ja isänmaallista kasvatustyötä. Tärkein vastaus oli kansakoulu ja oppivelvollisuus. Sivistystyö sai edelleenkin tärkeimmän motiivin rahvaan ja työväestön hallinnasta. Ideologinen kivijalka ”kansan yhtenäistämässä” oli luterilainen kristillisuus yhdistyneenä kansallisuusajatteluun. Koski kuljettaa kakkososassa sivistystyön tarinaa 1960-luvulle, jolloin ”alkuperäinen” moraalinen sääntely menetelmien ja kohteineen sai antaa tietä uudensuomalaisille määrittelyille ja sisällöille. Käsitteellisesti kansansivistystyön sijaan alettiin suosia ”aikuiskasvatusta”.

Sotien jälkeen 1950-luvulle tultaessa kansansivistystyössä alkoi näkyä merkkejä yhteiskunnan rakennemuutoksesta, minkä ansiosta yleisen koulutuspolitiikan ohella sivistystyön ihmiskuva al-

koi muuntua paremmin vastaamaan rakentuvan hyvinvointivaltion ohjausjärjestelmiä. Kansallisromantiikka sai antaa sivistystyön ihmiskuvassa tilaa rationaalisemmalle ainekselle.

Kolmososassa Juha Sihvon ja Jukka Tuomisto kuljetavat vapaan sivistystyön historian 1960-luvulta nykypäivään suunnittelukeskeisen (vuodet 1970–1985) ja markkinaperusteisen aikuiskoulutuspolitiikan (1985–1998) vaiheiden kautta. 1990-luvun lopulla alkanutta parlamentaarisen ohjauksen aikaa kirjoittajat luonnehtivat valtiovaltan tiivistyvällä koulutuspoliittisella ohjauksella, joka konkretisoitui muun muassa suuntaviivaohjauksena ja vaatimuksina oppilaitosraken-teen ”tiivistämiseen”.

Nykypäiväänkin viitaten Koski (II osa, s. 183) päätelee, että ”kansansivistyksen ihmiskuvan toiminnallinen lähtökohta, sosiaalinen erottelu ja kuvaan sopimattomien ihmisten ulkoistaminen näyttää pysyvältä tavalta maalata kohde, johon sivistystä, koulutusta tai elinikäistä oppimista kohdenneetaan. Tätä eivät näytä muuttaneen myöskään ideaaliin kiinnitettyt hyvän ihmisen ja demokratian sisällöt, kun moraalisen sääntelyn polttopiste alkoi historiallisesti siirtyä

yksilöön ja tavoitteeksi tuli vastuullinen kansalainen, joka yksilönä kehittää omia persoonallisia taipumuksiaan ja pyrkimyksiään.”

SUKELLUS MENNEESEEN JA NYKYISYYTEEN

Olen käsitellyt edellä historian teemoista laajemmin aikuiskasvatusta, mutta kirjasarjasta voi sopivasti valikoimalla lukea usean sadan vuoden ajalta, paitsi kansakoulu/peruskoulun historian tai sivistystyön ja aikuiskasvatuksen/aikuiskoulutuksen historian, myös esimerkiksi suomalaisen kasvatusajattelun historian, opettajakunnan historian, lapsuuden historian, varhaiskasvatuksen historian, yliopistolaitoksen ja korkeakoulutuksen historian, kuten myös opetushallinnon historian.

Syväsukellus pitkän ajanjakson kuluessa tapahtuneisiin ajattelutapojen, instituutioiden ja käytäntöjen muutoksiin panee lukijan aina väistämättä pohtimaan myös oman ajan ja sen itsestäänselvyyksien historiallisuutta, muutu- vuutta ja katoavaisuutta. Tulevat muutokset ja kehityssuunnat ovat toki riippuvaisia tämän hetken ja menneisyyden käytännöistä, mutta tulevaisuus on sillä tavalla satunnainen, että se syntyy tulevien poliittisten kamppailujen tu-

loksena sellaisena, joka ei täysin vastaa kenenkään suunnitelmia tai pyrkimystä. Ja niin kuin yleensä inhimillisellä toiminnalla, järjestelmäuudistuksilla ja pienemmilläkkin muutoksilla on myös ei-aiottuja seurauksia.

Kirjasarjan ulkoasu on SKS:n tyyliin hyvin huoliteltu ja asiallinen. Olisin kuitenkin ollut valmis lisäämään sivumäärää kussakin kirjassa 30–50 sivulla pykälää suuremman kirjasinkoon käytön mahdollistamiseksi. Palstoittaminenkin olisi helpottanut asiaa. Nyt ollaan niillä rajoilla, missä monen lukijan jaksamista koetellaan turhan pienellä prantilla. Tietolaatikoissa kirjasinkoko saattaa kutistua vanhemmalle väelle jo liian pieneksi. Ikäihmisissä on kuitenkin historian harrastajia käsittääkseen vähintään yhtä paljon – ellei jopa enemmän – kuin hyväntekoisissä nuorissa. Nyt on historia pantu kansien väliin – lukijalle on jätetty vastuu ottaa siitä selvää (vaikka sitten suurennuslasilla).

SUOMALAISEN KIRJALLISUUDEN SEURA

Kasvatuksen ja koulutuksen historia on hyvä esimerkki siitä, kuinka SKS jatkaa kunniakkaasti suomenkielistä julkaisutoimintaa tuottaen runsaasti korkeatasoista tietokir-

jallisuutta, vaikka tietokirja elää muutoin vaikeita aikoja. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura perustettiin vuonna 1831 tärkeimpinä tehtävinään suomenkielisen julkaisutoiminnan kehittäminen ja kansanperinteen kerääminen. Nyt lähes 200 vuotta myöhemmin seuran julkaisutoiminnalle ovat ominaisia suuret kirjahankkeet, muun muassa kymmenosainen ja yli 6 000 elämäkertaa esittelevä *Suomen kansallisbiografia*, viisiosainen *Metsäteollisuuden maa* sekä kolmiosainen *Maatalouden historia*. Yhteistyönä järjestöjen, museoiden ja arkistojen kanssa SKS tuottaa muun muassa taidekirjoja. Kun Suomen Historiallisen Seuran julkaisut liitettiin vuonna 2000 osaksi SKS:n kustannustoimintaa, SKS:sta tuli Suomen suurin humanistinen tiede- ja tietokirjakustantaja. Se julkaisee vuosittain lähes sata teosta suomen kielen, kirjallisuudentutkimuksen, perinnekulttuurin ja historian alalta. Tieteellisten julkaisujen lisäksi listalle kuuluu erialojen tietokirjoja ja suomalaisen kirjallisuuden klassikoita.

Seurasta on tullut osa yhteiskunnallista palvelutuotantoa, josta osa määritellään lainsäädännössä ja osa valtionavustuspäätöksissä. SKS:lla on suuri sijoitusvaralli-

suus, joka muodostaa pääosan seuran taseesta. Tase oli vuonna 2011 arvoltaan yli 50 miljoonaa euroa. Sijoitusomaisuuden arvo siitä oli noin 40 miljoonaa euroa. Kaksi kolmasosaa sijoituksista on osakkeina. Viime vuonna sijoitustoiminta tuotti seuralle 3,4 miljoonaa euroa.

Nyt on tilaisuus tutustua myös tämän merkittävän kansallisen kulttuuri-instituution vaiheisiin. Kasvatustieteen viimeisen osan kanssa samoihin aikoihin ilmestyi myös Suomalaisen Kirjallisuuden seuran historian toinen osa *Sanojen talossa*, jonka kirjoittaja on Suomen ja Skandinavian historian dosentti Kai Häggman. Irma Sulkusen kirjoittama ensimmäinen osa *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1831–1892* ilmestyi 2004.

Heikki Silvennoinen
kasvatustieteen professori
Turun yliopisto